

3.

Kortlægning af økonomi

Helårsgræsning bliver ofte fremhævet som en enkel og omkostningseffektiv driftsform, hvor behovet for daglig fodring, store staldbygninger og intensiv håndtering reduceres væsentligt. Denne fortælling kan give indtryk af en drift, hvor både økonomi og praksis forenkles, fordi naturen og dyrene i højere grad får lov at regulere sig selv. I praksis er virkeligheden imidlertid langt mere nuanceret.

Drift med helårsgræssende dyr i store, sammenhængende naturområder stiller ikke færre – men anderledes og ofte højere – krav til faglighed, planlægning og ledelse. Samtidig er det afgørende, at driften organiseres på en måde, hvor både natur, dyrevelfærd og økonomi er bæredygtige over tid. Når dyrene lever fritgående i komplekse landskaber, flyttes fokus fra daglig håndtering til en mere strategisk og procesbaseret forvaltning, hvor indgående viden om dyrenes adfærd, trivsel og samspillet med arealerne er afgørende.

Denne tilgang kræver en professionel drift, hvor beslutninger ikke alene træffes ud fra biologiske hensyn, men også ud fra en bevidst prioritering af ressourcer og langsigtet økonomisk robusthed.

Tilsynet med dyrene foregår på store, heterogene arealer, hvor flokkene er spredt, og observationer ofte må ske på afstand. Det stiller skarpe krav til forvalterens evne til at aflæse dyrene korrekt og reagere rettidigt. Samtidig forudsætter det en gennemtænkt infrastruktur og et effektivt beredskab, der kan håndtere sygdom, skader og ekstreme vejrforhold uden at skabe unødige omkostninger eller arbejdspress. Helårsgræsning er således en driftsform, hvor høj faglighed er en forudsætning for både dyrevelfærd og en økonomisk bæredygtig drift.

På Skovsgaard er denne tilgang udviklet gennem seks års praktisk erfaring, hvor helårsgræsningen gradvist er opbygget og udvidet til 305 ha. Erfaringerne viser, at bæredygtig økonomi i denne type naturforvaltning ikke opnås gennem standardløsninger, men gennem løbende tilpasning, læring og optimering af praksis. Det handler om at finde balancen mellem en drift, der er tilstrækkelig enkel og robust til at være økonomisk bæredygtig, og samtidig tilstrækkelig fleksibel til at kunne håndtere naturens og dyrenes variation.

Denne udvikling afspejles i en række konkrete erfaringer fra driften. Øremærkning af kalve er eksempelvis ændret fra en samlet og ressourcekrævende indsats til en mere løbende, situationsbaseret praksis, der både forbedrer arbejdsmiljøet og reducerer tidsforbruget. Tilsvarende har udviklingen af mere naturlige flokstrukturer hos hestene medført nye metodiske tilgange til håndtering og registrering, som afspejler en bevægelse mod mindre indgriben og lavere driftsomkostninger – uden at gå på kompromis med dyrevelfærd.

I forhold til arealdriften ses en tydelig udvikling mod en mere målrettet og ressourceeffektiv praksis. For eksempel er ensartet slåning af vegetation langs hegn erstattet af en differentieret tilgang, hvor indsatsen tilpasses de konkrete behov og løbende vurderes i forhold til effekt og ressourceforbrug. Sådanne justeringer kan synes små, men har samlet set betydning for både økonomi, arbejdsgange og naturkvalitet.

Fælles for udviklingen er, at den peger på helårsgræsning som en driftsform, hvor bæredygtighed ikke alene handler om natur, men om samspillet mellem natur, drift og økonomi. En langtidsholdbar naturforvaltning forudsætter, at løsningerne kan fungere i praksis – også økonomisk – og at der løbende arbejdes med at udvikle metoder, der reducerer unødige omkostninger uden at svække kvaliteten.

Helårsgræsning fremstår dermed ikke som en forenkling af driften, men som en mere avanceret og helhedsorienteret tilgang, hvor succes afhænger af evnen til at arbejde med naturens egne dynamikker og samtidig sikre en robust og bæredygtig økonomi.

Økonomisk overblik over støtte og faste indtægter

På Skovsgaard baseres driften delvist på landbrugsstøtte, suppleret med indtægter fra salg af kød fra dyreholdet. Derudover indgår et langsigtet perspektiv, hvor salg af levende dyr til andre naturgenopretnings- og vildgræsningsprojekter forventes at bidrage til at understøtte og sikre den økonomiske bæredygtighed af driften.

Vildgræsningsarealet omfatter i alt ca. 305 ha og fordeles sig på omtrent 200 ha tidligere dyrkede landbrugsarealer, ca. 45 ha skov af blandet alder samt ca. 60 ha beskyttede naturarealer.

Arealet er udpeget til naturprojekt og der kan derfor søges grundbetaling til projektarealer i kombination med tilskud til pleje af græs- og naturarealer (PLG) på de lysåbne arealer. Det skal dog bemærkes at reglerne for grundbetaling til projektarealer er ændret fra 2025, så alle der søger PLG med kontrolformen fast græsningstryk eller ekstensiv græsning nu kan søge grundbetaling til projektarealer på arealer, der i øvrigt er berettiget til grundbetaling. Der kan ikke søges om tilskud til græsning i skovene, selv om skovgræsning er en videnskabelig anbefaling til at øge biodiversiteten i skove.

Ud af vildgræsningsarealets samlede 305 ha., er ca. 248 ha med landbrugsstøtte indenfor indhegningen, hvor de 241 ha er PLG med grundbetaling og de resterende 7 ha er PLG uden grundbetaling. Det vil sige at der er 57 ha. areal i vildgræsningen som der ikke kan opnås støtte til græsning på.

Satserne for PLG er faste: 1.650 kr pr. ha i kombination med grundbetaling og 2.600 kr/ha på arealer uden grundbetaling. Satsen for grundbetaling forventes at lande på 1.600 kr./ha for 2026. Det giver i alt en samlet støtte på ca. 800.858 kr. i 2026.

PLG ansøges med kontrolformen fast græsningstryk i perioden 1. juni til 31 august med et græsningstryk på 0,2 DE/ha.

Skovgræsningsordningen ophørte i 2022. Ordningen ville imidlertid heller ikke have været anvendelig på Skovsgaard, idet den daværende ordning ikke tillod kombinationen af Plejetilskud til Lysåbne Græsarealer (PLG) og skovgræsning. Dette skyldtes et krav om fysisk adskillelse af skov og lysåbne naturarealer ved hegn, hvilket er i direkte modstrid med principperne for sammenhængende græsningssystemer og vildgræsning.

Fraværet af en aktuel støtteordning for græsning i skov udgør i dag en væsentlig barriere for implementeringen af de anbefalinger, som biodiversitetsforskningen fremhæver vedrørende skovgræsning som et centralt virkemiddel til styrkelse og vedligeholdelse af skovenes biodiversitet. Manglende økonomiske incitamenter vanskeliggør dermed anvendelsen af helhedsorienterede græsningsløsninger i skovøkosystemer.

Danmarks Naturfond har på Skovsgaard i 2023 udlagt ca. 73 % af det samlede skovareal som urørt skov. Endvidere har fonden i 2025 opnået tilsagn

om permanent ekstensivering af ca. 190 ha tidligere landbrugsjord.

Begge tilsagn indebærer permanent udlægning af arealer som henholdsvis skov og natur, sikret gennem tinglysning, samt udbetaling af en engangskompensation. I forbindelse med udlæg af urørt skov foretages en vurdering af træernes økonomiske værdi på de enkelte delarealer, hvorefter denne værdi udbetales. I praksis betyder dette, at træerne opkøbes på roden og herefter henstår urørte til gavn for fremtidige naturværdier. For udlægning af skovene som urørte har Danmarks Naturfond modtaget en samlet engangskompensation på ca. 9 mio. kr.

Den permanente ekstensiveringsordning i 2024 var opdelt i to differentierede satser, hvor arealer udlagt til permanent græs blev kompenseret med 32.000 kr. pr. ha, mens tidligere dyrkede omdriftsarealer blev kompenseret med 82.000 kr. pr. ha.

En væsentlig del af forretningsmodellen for vildgræsningsprojektet på Skovsgaard er afsætning af kød fra dyreholdet. I reproduktive bestande vil der kontinuerligt opstå et overskud af dyr, hvilket nødvendiggør en regulering af bestandene. I denne sammenhæng vurderes afsætning af kød fra naturområder uden tilskudsfordring og med dokumenteret høj dyrevelfærd som et meningsfuldt og bæredygtigt bidrag til den samlede drift.

Kødet afsættes direkte til Danish Crown og markedsføres som økologisk. Danmarks Naturfond er

certificeret som økologisk producent og modtager derfor økologitilskud i forbindelse med slagtning af dyr.

Derimod modtages der ikke økologitilskud til arealerne. Dette skyldtes frem til 2025, at fredningsbestemmelserne for Skovsgaard stillede krav om økologisk drift, hvilket udelukkede muligheden for at modtage økologitilskud, der forudsætter frivillig tilmelding. Fra 2025 og frem er der tilsvarende ikke mulighed for at søge økologitilskud, idet arealerne er blevet permanent ekstensiveret.

Indtil 2023 havde Danmarks naturfond bortforpagtet jagtretten på Skovsgaard. Bestyrelsen for Danmarks Naturfond traf imidlertid beslutning om at ophøre med jagt for at understøtte og sikre vildgræsningsprojektets faglige integritet. Denne beslutning har medført et bortfald af jagtindtægter og dermed et reduceret indtægtsgrundlag for området.

Der sælges et sted mellem 10-15 ungdyr og 5-8 gamle dyr til slagtning om året med en gennemsnitlig indtægt over årene på ca. 8.500 kr. pr. slagtedyr i 2024 priser og 15.000 kr/dyr i 2025 priser.

Der er i 2023 blevet solgt 23 dyr til levebrug, og i 2026 solgt 3.

Alternative finansieringsmodeller

Danmarks Naturfond råder ikke over udloddende midler, der kan sikre den løbende drift af vildgræsningsprojektet. Det er derfor nødvendigt at tilvejebringe eksterne finansieringskilder og indtægtsstrømme, som kan understøtte både den daglige drift og den fortsatte udvikling af projekterne. Naturfonden arbejder løbende med at identificere og afprøve alternative finansieringsmodeller med henblik på at sikre en stabil og langsigtet økonomisk bæredygtighed.

Virksomhedsfinansieret naturforvaltning

I perioden 2024–2025 har Danmarks Naturfond påbegyndt udviklingen og afprøvningen af forskellige modeller for virksomhedsfinansieret naturforvaltning med henblik på driften af fondens ejendomme. Modellerne er tilrettelagt således, at den samlede drift og forvaltning af en ejendom sammentænkes med et enkelt, men systematisk monitoreringsprogram. Dette skal muliggøre FSC-certificering af driften, herunder dokumentation af forvaltningstiltag og sikring af naturværdier, i overensstemmelse med FSC-standardernes krav og fondens forandringsteori.

Som en integreret del af modellen indgår formidling og kommunikation til og med de tilknyttede samarbejdspartnere. Finansieringsaftalerne kan enten indgås med én hovedpartner pr. ejendom eller opdeles i mindre andele, der fordeles mellem flere bidragsydere.

Modellen afprøves i perioden 2025–2026 i Allindelille Fredskov i samarbejde med virksomheden Norion.

Danmarks Naturfonds fundraisingstrategi

I 2025 har Danmarks Naturfond iværksat en målrettet fundraisingstrategi med henblik på at øge indtægterne fra arv, virksomheder, fonde og private donationer. Midlerne skal bidrage til driften af fondens 17 eksisterende naturområder samt muliggøre erhvervelse af nye naturområder i Danmark. Naturfonden har positive forventninger til fundraisingindsatsen, idet der generelt i befolkningen foreligger en stigende vilje til at støtte organisationer, der arbejder for øget og mere varieret natur.

Etableringen af alternative finansieringskilder er central for en langsigtet og robust naturforvaltning. Offentlige støtteordninger spiller fortsat en væsentlig rolle, men er ofte præget af skiftende politiske prioriteringer, detaljerede krav og begrænsninger i anvendelsen af midler. Fundraising giver derimod mulighed for en større grad af fleksibilitet og handlefrihed, hvilket er afgørende i arbejdet med store, komplekse naturprojekter, hvor indsatserne ofte skal tilpasses dynamiske økologiske processer og lokale forhold. Samtidig kan private og frivillige bidrag medvirke til at accelerere indsatsen, reducere finansielle flaskehalse og muliggøre investeringer, som ellers ikke ville kunne realiseres inden for eksisterende støtteordninger.

Fundraising rummer også et væsentligt strategisk potentiale i forhold til at engagere borgere, virksom-

heder og fonde direkte i naturindsatsen. Når flere aktører bidrager økonomisk, styrkes ejerskabet til projekterne, og naturforvaltningen forankres bredere i samfundet. Dette kan øge legitimiteten af indsatsen og skabe nye partnerskaber, hvor både finansiering, viden og formidling bringes i spil. Særligt virksomheder viser i stigende grad interesse for at indgå i naturprojekter som en del af deres bæredygtigheds- og klimaindsats, hvilket åbner for nye samarbejdsmodeller.

Danmarks Naturfond blev i 2025 godkendt af Skattestyrelsen i henhold til ligningslovens § 8 A, hvilket giver private donorer mulighed for at opnå skattefradrag for deres bidrag. Endvidere er fonden godkendt af Indsamlingsnævnet til at gennemføre offentlige indsamlinger. Disse godkendelser styrker både troværdighed og incitament og udgør en vigtig platform for at skalere fundraisingindsatsen yderligere.

Samlet set er fundraising ikke alene et supplement til eksisterende finansieringskilder, men en nødvendig komponent i udviklingen af en økonomisk bæredygtig naturforvaltning. Den giver mulighed for at arbejde mere langsigtet, innovativt og skalerbart med naturgenopretning og bidrager samtidig til at mobilisere bredere samfundsmæssig opbakning til arbejdet med Danmarks natur.

”Fundraising giver derimod mulighed for en større grad af fleksibilitet og handlefrihed, hvilket er afgørende i arbejdet med store, komplekse naturprojekter.”

Model for sikring af driftsøkonomi for vildgræssende dyr

Landbrugsstøtteordningerne har til formål at understøtte de målsætninger, som staten har fastlagt for arealanvendelse og arealforvaltning. Et centralt politisk mål er at forbedre naturtilstanden og styrke biodiversiteten, hvilket forudsætter, at støtteordningerne udformes på en måde, der gør dem attraktive for lodsejere med arealer af højt naturindhold eller med et betydeligt naturudviklingspotentiale.

Et eksempel herpå er støtteordningen for pleje af græs- og naturarealer, hvis formål er at beskytte og forbedre biotopforholdene samt fremme biodiversiteten på lysåbne naturarealer. Dette søges opnået gennem ekstensiv landbrugsdrift, herunder årlig afgræsning eller slæt, som regulerer vegetationen og modvirker tilgroning.

I de senere år er der opnået bred faglig enighed blandt biodiversitetsforskere og naturforvaltere om, at ekstensiv græsning i store og sammenhængende naturområder er et afgørende virkemiddel til opretholdelse og genopretning af biodiversitet. Dette gælder både for forvaltningen af eksisterende naturarealer, eksempelvis i forbindelse med nationalparker, og for naturgenopretningsindsatser

på nuværende skov- og landbrugsarealer, herunder initiativer under Grøn Trepert.

Det er derfor afgørende, at både eksisterende og fremtidige støtteordninger indrettes, så de skaber klare incitamenter til den mest hensigtsmæssige forvaltning og naturgenopretning i både det åbne land og i skovområder. Dette er imidlertid ikke fuldt ud tilfældet under de nuværende ordninger. Der gives eksempelvis ikke særskilte incitamenter til ekstensiv helårsgræsning, hvilket kan medføre, at lodsejere i stedet vælger intensiv sommergræsning. En sådan praksis indebærer i mange tilfælde en risiko for overgræsning i sommerperioden, hvilket er veldokumenteret som skadeligt for biodiversiteten, blandt andet gennem negativ påvirkning af planter, insekter og strukturel variation i naturarealerne.

Derfor har Danmarks Naturfredningsforening i 2024-2025 udarbejdet et forslag til ændring af plejegræsoordningen sammen med forvaltere og biodiversitetsforskere, hvor Danmarks Naturfond har bidraget med de praktiske erfaringer fra Skovsgaard. Se høringsvaret på side 52.

Nedenstående er det indsendte hørings svar af den 18. marts 2025.

Forslag til implementering af Grøn Trepert ift. forbedring af ordningen pleje af græs- og naturarealer

Aftalen fra Grøn Trepert vil medføre store ændringer af det danske landskab, hvor over 400.000 ha landbrugsarealer over de kommende år vil blive udlagt til skov og natur, og i 2030 skal mindst 20 % af Danmarks landareal være beskyttet natur.

Fremadrettet kommer landmændene til at spille en nøglerolle i at forvalte naturarealer, og derfor var det afgørende for DN i forbindelse med aftalen om Grøn Trepert, at ordningen Pleje af græs- og naturarealer (PLG) blev forbedret, så ordning i højere grad sikrer en forvaltning af naturarealer, der skaber gode betingelser for biodiversiteten. Det indgår i treparts-aftalen at: "Regeringen vil forbedre ordningen for pleje af græs med henblik på at forbedre vilkårene for biodiversitet"¹. Nedenfor er DN's bud på, hvordan ordningen kan justeres så målet om at forbedre biodiversiteten kan opnås.

Biodiversiteten i Danmark er under stærkt pres. 95 % af vores habitatnaturtyper er i ugunstig bevaringsstilstand. Hovedårsagen til tabet af biodiversitet på land er ifølge Biodiversitetsrådet, at en for stor andel af landarealet anvendes intensivt til landbrug, skovbrug og øvrige menneskelige aktiviteter. Konsekvensen heraf er mangel på plads til natur med intakte og dynamiske naturlige processer som blandt andet naturlig hydrologi og naturlig græsning. Hvis vi skal vende tilbagegangen, er det nødvendigt, at langt flere naturarealer får en effektiv forvaltning med fokus på biodiversitet.

På de mindst 20 % af landarealer, der skal udlægges som beskyttet natur, skal der både sikres en langvarig retlig beskyttelse og en effektiv forvaltning². Derfor er der behov for græsning på langt flere naturarealer, og der er behov for en græsning, der er så tæt på naturlig græsning som muligt.

PLG er en vigtig ordning, der allerede i dag er med til at sikre forvaltning med græsning på en række værdifulde naturarealer. Men langt flere naturarealer burde forvaltes med græsning, og med Grøn Trepert bliver behovet endnu større. I dag gives der støtte til forvaltning af omkring 100.000 ha naturarealer, dvs. ca. 2 % af Danmark areal. Med Grøn Trepert er der truffet beslutning om, at i 2030 skal mindst 20 % af Danmarks landareal være beskyttet natur. Derfor er der brug for, at der afsættes langt flere midler til ordningen.

Samtidig er der behov for at gøre PLG-ordningen bedre. Ordningen er ikke god nok til at skabe et incitament til at lodsejere vælger den forvaltning af naturarealerne, der er bedst for biodiversiteten. Mange PLG-arealer forvaltes med sommergræsning eller høslæt, hvilket kan være direkte skadeligt for biodiversiteten.

Ordningen bør i højere grad skabe et positivt incitament til at forvalte naturarealer med fokus på biodiversiteten. Det skal gøres let og økonomisk attraktivt at vælge en forvaltning med ekstensiv græsning så stor en del af året som muligt. Netop derfor var det afgørende for DN at det med den grønne trepart blev aftalt at ordningen skulle forbedres.

Udmøntning af aftale om forbedring af ordningen pleje af græs- og naturarealer

DN mener at aftalen skal udmøntes med følgende otte punkter, der samlet set kan være med til at sikre en langt bedre forvaltning af vores naturarealer. Forslagene udfoldes i selvstændige afsnit på de følgende sider.

Det skal være økonomisk attraktivt at vælge en græsningen, der er optimal for biodiversiteten. PLG bør indrettes, så ordningen skaber et stærkt positivt incitament til at fremme helårsgræsning med et naturligt lavt græsningstryk, og hvor flere arter græsser sammen. F.eks. ved at man modtager mere støtte ved at forlænge græsningssæsonen samt får tillæg ved at nedsætte græsningstrykket og vælge samgræsning. Men der bør også generelt fastsættes øvre og nedre grænser for græsningstrykket.

Samtidig skal barrierer eller indirekte incitamenter til at vælge en forvaltning, der ikke gavner biodiversiteten, undgås. Derfor bør man droppe grundbetalingen på PLG-arealer og i stedet hæve støtten, ligesom rydningspligten bør fjernes. Ordningen bør også i sig selv sikre, at der ikke sker tiltag på arealerne, der har en negativ effekt på naturen, og derfor bør der i ordningen være forbud mod afpudsning af arealerne.

Tilsvarende bør der ikke gives støtte til høslæt, og der bør heller ikke tages høslæt på græsningsarealerne, medmindre det sker som en del af en målrettet naturgenopretning af tidligere dyrkede arealer. Ordningen bør også rumme mulighed for tilskud til skovgræsning samt for græsning på tværs af lysåbne arealer og skov, da der er hårdt brug for en tilskudsordning til skovgræsning, og så vi ikke fastholder en kunstig opdeling af naturen i lysåben natur og skov.

Med Grøn Trepert indføres der en CO₂-afgift på udledninger fra husdyr. DN er bekymrede for, at det kan mindske incitamentet til græsning på naturarealer. Derfor bør der tages højde for en kommende CO₂-afgift i ordningen, f.eks. ved at støtten hæves. Grøn trepart sikrer også en lang række nye naturarealer, der har behov for græsning. Derfor bør det sikres, at der er midler nok i ordningen. Allerede nu bør der afsættes midler til at forvalte 200.000 ha naturarealer, altså dobbelt så mange arealer som i dag. Og der bør være en langsigtet plan om at afsætte midler til endnu flere arealer.

Slutteligt bør der afsættes en pulje til naturgenopretningstiltag af naturarealer. Det er blandt andet relevant for de mange landbrugsarealer der nu udlægges til natur, f.eks. via ordningen permanent ekstensivering.

Uddybning af konkrete forslag til udmøntning af aftalen, der kan sikre en bedre forvaltning af naturarealer

1. Det skal være økonomisk attraktivt at vælge en græsning, der er optimal for biodiversiteten

PLG-ordningen bør sikre, at der er et tilstrækkeligt stort positivt incitament til at vælge en forvaltning, der er optimal for biodiversiteten. Intensiv sommergræsning forhindrer blomstrende urter i at vokse op og sætte blomster, hvilket forringer fødegrundlaget og levesteder for særligt insekter. Den bedste forvaltning er en tilnærmelse af naturlig græsning, dvs. helårgræsning uden tilskudsfodring med ekstensive husdyrracer samt en tæthed af dyr, der ligger så tæt på det naturlige som muligt.

DN mener, at tilskudsmodellen skal ændres som vist i nedenstående tabel.

De foreslåede satser skal give en indikation af vægtingen af de forskellige tiltag. De faktiske tilskudssatser bør vurderes nærmere. I tilskudssatserne skal der tages højde for, at der ikke skal kunne modtages grundbetaling på arealerne, samt kompenseres for den kommende CO₂-afgift, så incitamentet til at søge PLG ikke falder som følge heraf.

Ovenstående forslag er et forsøg på at indrette ordningen, så der er et stærkt positivt incitament til at fremme følgende:

Helårgræsning: Det bør gøres attraktivt at vælge helårgræsning frem for sæsongræsning. Lige nu kan man i PLG-ordningen vælge af græsse arealerne i alt fra 3 til 12 måneder af året, men støtten er ens uanset hvor længe arealet græsses. DN foreslår, at man i stedet for differentierer tilskuddet, efter hvor længe dyrene går på arealerne. Det vil skabe et positivt

Tabel 1. Forslag til tilskudsmodel og støttesatser

	Tilskud	Tillæg for nedsat græsningstryk (<250 kr. dyr pr. ha)	Tillæg for samgræsning (min. to forskellige arter, f.eks. heste og kvæg)
Græsning i min. 3 mdr. (kun muligt i perioden fra september til april)	3.000 kr. pr. ha		
Græsning i min. 6 mdr.	5.000 kr. pr. ha	1.000 kr. pr. ha	1.000 kr. pr. ha
Græsning i min. 9 mdr.	7.000 kr. pr. ha	1.000 kr. pr. ha	1.000 kr. pr. ha

incitament til at forlænge græsningsperioden. Samtidig er det rimeligt, at der udbetales et større tilskud, når der leveres en større ydelse i form af en længere græsningsperiode, hvilket bl.a. betyder en længere periode, hvor dyrene skal tilses mv.

Naturligt græsningstryk: Ordningen bør tilskynde græsning med et græsningstryk, der ligger så tæt som muligt på det naturlige. Derfor bør generelt fastsættes, at PLG-arealer minimum skal græsses med 50 kg. dyr/ha og max 400 kg. dyr pr. ha. Som udgangspunkt bør græsningstrykket på arealerne optimalt ligge i intervallet 70-250 kg. dyr/ha. Derfor foreslår DN, at det belønnes med et ekstra tillæg, hvis græsningstrykket nedsættes til under 250 kg. dyr pr. ha.

Samgræsning: Der bør også skabes et økonomisk incitament til, at arealerne græsses med mere end én art (f.eks. heste og kvæg sammen), hvorfor det foreslås, at der ligeledes gives et ekstra tillæg til samgræsning med minimum to forskellige arter.

Ovenstående model skaber et markant økonomisk incitament til at vælge at græsse arealerne minimum 6 måneder om året. Der lægges dog op til, at det fortsat skal være en mulighed at få støtte til en kort græsningsperiode på 3 måneder. Vælges den korte græsningsperiode, giver det dog ikke mening at give tillæg for nedsat græsningstryk, da det på mange arealer vil have en større positiv effekt for biodiversiteten med et højere græsningstryk i den korte periode. Derfor lægges der ikke op til, at man kan få dette tillæg kombineret med tre måneders græsning. Vælges en kort græsningsperiode, er det centralt, at den ikke ligger om sommeren, hvor urterne blomstrer og sætter frø, samt udgør en vigtig fødekilde for insekter. Derfor foreslås det, at man alene kan vælge en kort græsningssæson i perioden fra september til april. Samtidig bør kontroldatoen for hvornår et areal skal være "synligt afgræsset" ændres til april.

2.

Drop grundbetalingen og hæv støtten

Som PLG-ordningen er i dag, kan man både modtage tilskud med og uden grundbetaling. Tilskuddet i PLG-ordningen er lavere, hvis man samtidig søger grundbetaling. Men til gengæld får man samlet set mest støtte ved både at modtage PLG og grundbetaling. Økonomisk set er det altså den mest lukrative løsning at vælge også at modtage grundbetaling.

Grundbetalingen kan skabe et incitament til en forvaltning af arealerne, der er dårligere for biodiversiteten, alene for at leve op til kravene for at modtage grundbetaling. F.eks. kan man som udgangspunkt ikke kombinere kontrolmetoderne "fast græsningstryk" eller "ekstensiv græsning" med grundbetaling, da det aktivitetskrav, der følger med grundbetalingen, ikke vurderes at være opfyldt med denne type græsning. DN foreslår, at man ikke skal kunne modtage grund-

betaling på PLG-arealer. Det vil sikre, at forvaltningen som udgangspunkt alene indrettes efter de regler, der udspringer af PLG-ordningen, hvilke giver mulighed for igennem ordningen at sikre den bedst mulige forvaltning af PLG-arealerne. Det er dog vigtigt, at tilskuddet hæves, som kompensation for den manglende mulighed for at modtage grundbetaling, så incitamentet til af søge PLG ikke falder.

3.

Forbud mod afpudsning og høslæt

Der bør stilles krav om, at arealer der modtager PLG ikke må afpudses. Afpudsning har en skadelig effekt på naturarealer, da vegetationen samt strukturen på arealerne ødelægges. Hvis arealerne skal understøtte biodiversitet, bør det ikke være muligt at afpudse dem.

Der bør også gøres op med maskinel høslæt som en fast måde at forvalte naturarealer på, da maskinelt høslæt også ødelægger arealernes struktur. Derfor foreslås det, at man ikke længere kan søge tilskud til at forvalte arealer med høslæt. Der bør alene kunne søges støtte til græsning, der er den bedste forvaltning af naturarealer.

Ordningen bør også indrettes, så det ikke er muligt at tage slæt på PLG-arealerne som supplement til græsningen, f.eks. for at kunne fodre dyrene på stald om vinteren. Det bør i stedet for gøres attraktivt at have dyrene på naturarealerne så stor en del af året som muligt.

På tidligere gødskede landbrugsarealer, kan det være en fordel af udpine arealer igennem høslæt i en årrække. Det kan overvejes at indrette ordningen på en måde, så supplerende høslæt tillades i de første 5 år efter dyrkning, f.eks. hvis arealerne er udtaget igennem ordningen permanent ekstensivering. Dette slæt bør i så fald ligge i det tidligere forår. Men maskinelt høslæt bør ikke fortsætte som en permanent driftsform på arealer, der modtager PLG.

4.

Det skal også være muligt at få PLG-tilskud til skovgræsning, og der skal kunne være græsning på tværs af lysåbne arealer og skov

Biodiversiteten i vores skove er under stærkt pres, og ligesom for de lydåbne arealer, skal der være langt mere græsning i skovene. Derfor er der hårdt brug for en tilskudsordning til skovgræsning. Den bedste løsning vil være, at man også kan søge PLG i skovene, og ikke mindst på tværs af lysåbne arealer og skov. PLG-ordningen bør også være med til at sikre, at der skabes store sammenhængende naturområder, der græsses sammen. Ordningen bør derfor muliggøre og fremme, at arealer græsses sammen på tværs af lysåbne arealer og skov. Naturen har

brug for, at vi stopper med at opdele den i de to kasser, men derimod slipper den fri til at udvikle sig på tværs af disse. Der skal mere lys i skovene og flere træer og buske i de åbne landskaber. Både de eksisterende skove og de 100.000 ha ny urørt skov, der skal etableres over de kommende år, har også brug for græsning. Det vil kræve ændringer i skovloven, hvis der for alvor skal sikres mere græsning i skovene, men det er helt nødvendigt, hvis vi skal sikre en effektiv forvaltning af vores natur. Det er ikke en god løsning at lave en særskilt ordning til skovgræsning, da det fastholder den skarpe opdeling af arealerne i lysåben natur og skov. PLG-ordningen bør indrettes, så den kan rumme alle naturarealer.

5.

Der skal tages højde for en kommende CO2-afgift

En kommende CO2-afgift vil ramme alle husdyr, herunder husdyr der græsser naturarealer med PLG. Græsning af naturarealer er helt centralt for at vende tilbagegangen i naturen, og langt flere arealer bør græsses fremadrettet. Derfor bør der tages højde for den kommende CO2-afgift i PLG-ordningen. Det bør undersøges, hvordan det sikres, at CO2-afgiften ikke medfører et negativt incitament til græsning af naturarealer.

Løsningen kan måske være at hæve tilskuddet som kompensation for CO2-afgiften. Derudover vil det være gavnligt at klimateffekt ved gødning afsat på marken frem for i stalden samt andel af græs i foderet indgår i afgiftens beregningsgrundlag. Det vil medføre en nedslag i afgiftsbetaling for køer på græs.

6.

Der skal være midler nok i ordningen

Aftalen fra Grøn Trepert medfører, at der over de kommende år skal tages rigtig mange arealer ud af dyrkning bl.a. igennem lavbundsordningerne og permanent ekstensivering. Samtidig er der mange eksisterende naturarealer, der ikke græsses i dag. Hvis vi skal vende naturens tilbagegang, er det centralt, at der kommer meget mere græsning i naturen. Både på eksisterende naturarealer samt på de nye naturarealer, der skal etableres over de kommende år.

Det er fornuftigt, at PLG-tilskuddet prioriteres efter naturværdi, så de mest værdifulde naturarealer prioriteres over arealer med mindre naturværdi. Men alle arealerne har brug for en effektiv forvaltning, også de nye naturarealer. Derfor er det centralt, at der er midler nok i PLG-ordningen til at sikre græsning på alle arealer, samt at ordningen bliver gjort så attraktiv for jordejere, at der vil være langt mere søgning.

I dag udbetales der tilskud til ca. 100.000 ha. Der bør allerede nu afsættes midler til at fordoble arealet og

forvalte 200.000 ha med græsning. Med de foreslåede satser fra 1 tabel vil de årlige omkostningerne være 0,6-1,8 milliarder kr. Her er lagt til grund, at arealerne ikke samtidig kan modtage grundbetaling.

Der bør desuden være en målsætning om løbende at sikre græsning på flere arealer, idet ordningen bør gøres så attraktiv, at efterspørgslen løbende vil stige i talt med at nye landbrugsarealer tages ud af drift og udlægges til natur og skov.

7.

Fjern rydningspligten

Rydningspligten er ikke direkte relateret til PLG, men har alligevel indvirkning på, hvordan arealer omfattet af ordningen forvaltes. Derfor medtager DN her et forslag som, at rydningspligten bør ændres i lov om drift af landbrugsjorder. Rydningspligt bør ikke gælde på naturarealer, da træer og buske kan være med til at styrke biodiversiteten på arealerne og ikke systematisk bør fjernes. Derfor bør naturarealer undtages rydningspligten, herunder f.eks. arealer omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 samt arealer der er taget ud af drift igennem permanent ekstensivering eller en lavbundsordning, samt øvrige arealer der modtager tilskud til pleje af græs og naturarealer.

8.

Afsæt en pulje til naturgenopretningstiltag

Der bør ved siden af PLG-ordningen oprettes en pulje til naturgenopretningstiltag. Det vil i høj grad kunne understøtte biodiversiteten på de arealer, der modtager PLG. Det kan f.eks. være en nationalt finansieret pulje på [25 mio. kr. om året].

Derigennem kan f.eks. gives støtte til tiltag, der fremmer en mere naturlig hydrologi, ved lukning af eksisterende dræn, afvandingsgrøfter og kanaler eller etablering af vandhuller/paddeskrab.

Der kan også, hvor det er relevant, gives støtte til at iværksætte andre naturgenopretningstiltag, herunder: Harvning og/eller pløjning, reolpløjning, udpining af næringsstoffer i jorden, udsåning af lokale hjemmehørende træer, planter og buske, udlægning og delvis nedgravning af store sten, udlægning af tørv fra nærliggende naturarealer, afbrænding af førne og enkeltstående træer, veteranisering af yngre træer (f.eks. max. alder på 75 år) mv.

Afsætning af kød fra kvæg og heste

Fra etableringen af vildgræsningsprojektet har afsætning af kød til konsum udgjort et integreret element i projektets målsætninger, herunder et ønske om at udvikle og afprøve alternative modeller for kødafsætning. Skovsgaard har gennem en årrække haft en gårdbutik, hvor der blev solgt kød fra ejendommens eget dyrehold, herunder både kvæg og lam. Produkterne omfattede såvel forarbejdede varer som pålæg som et bredt udvalg af ferske udskeæringer. Driften af gårdbutikken viste sig imidlertid ikke at være økonomisk bæredygtig, og butikken blev derfor lukket i 2021.

Siden 2022 er der gennemført en række forsøg og afprøvninger af forskellige modeller for afsætning af kød fra vildgræsningsprojektet. Danmarks Naturfond er certificeret økologisk producent, hvilket indebærer, at både dyrehold og slagteproces skal overholde økologilovgivningens krav.

Udtagning af dyr til slagtning foretages aktuelt i efterårsperioden. Denne praksis er valgt for at reducere antallet af håndteringer af dyrene samt for at minimere ressourceforbrug i form af arbejdstimer og omkostninger relateret til transport og slagteri. En nærmere gennemgang af de anvendte udtagningsmodeller fremgår af afsnittet om rammer for dyrehold.

I projektets indledende fase blev dyrene slagtet på et relativt nærtliggende slagteri ved Odense. Som økologisk certificeret producent er der imidlertid

begrænsede muligheder for valg af slagtehus, idet antallet af godkendte økologiske slagterier i geografisk nærhed til Skovsgaard er begrænset. Der blev desuden afprøvet modeller med aflivning i marken (markslagtning) efterfulgt af transport til slagteri. Denne løsning viste sig imidlertid at være forbundet med betydelige ekstraomkostninger, herunder udgifter til dyrlægetilsyn, afskydning og særtransport. Samtidig er kapaciteten ved denne metode begrænset, idet der typisk kun kan afskydes 2–4 dyr pr. session.

Alternativt muliggør transport af levende dyr til Danish Crown en større logistisk effektivitet, idet der kan transporteres op til 10 dyr ad gangen. Dog gælder her en begrænsning på maksimalt fire dyr med en hornbredde over ca. 50 cm af hensyn til dyrevelfærd og forebyggelse af transportskader.

Samlet set udgør slagtning og afsætning af dyr fra vildgræsningsprojektet et komplekst driftsmæssigt og etisk anliggende, hvor hensynet til dyrevelfærd, human aflivning og økonomisk bæredygtighed skal afvejes og balanceres inden for de gældende lovgivningsmæssige og certificeringsmæssige rammer.

Økonomiske og driftsmæssige erfaringer med kødafsætning i vildgræsningsprojekter

I forbindelse med vildgræsningsprojektet på Skovsgaard er der løbende blevet gennemført en række forsøg med forskellige modeller for afsætning af kød. Disse forsøg har haft til formål at identificere

realistiske, driftsmæssigt håndterbare og økonomisk bæredygtige afsætningskanaler, som samtidig understøtter projektets værdier om kvalitet, dyrevelfærd og lokal forankring.

Indledningsvis blev kød afsat gennem Skovsgaards egen gårdbutik i form af specialkød og udskårne enkeltprodukter. Modellen viste sig imidlertid ikke at være økonomisk bæredygtig, primært som følge af udfordringer med prissætning og afsætning, og denne salgsform blev derfor opgivet.

I efteråret 2022 blev der gennemført et forsøg med direkte privat salg af kvarte og halve udskårne dyr. Erfaringerne viste, at modellen var administrativt meget ressourcekrævende, blandt andet på grund af omfattende korrespondance, mange individuelle forespørgsler, fakturering samt udarbejdelse af detaljerede leveringspecifikationer. Hertil kom betydelige krav fra kunderne vedrørende udskæringer og levering, ligesom egen levering og hensyn til private kunders begrænsede frysekapacitet blev en flaskehals. Trods disse udfordringer var responsen på produktets kvalitet og den tilknyttede fortælling gennemgående positiv. En væsentlig læring har derfor været, at en eventuel videreførelse af denne model forudsætter, at afhentning i højere grad sker på kundens eget initiativ.

Der blev ligeledes i efteråret 2022 indledt dialog med projektet Smag på landskabet med henblik på et muligt samarbejde via deres kødgrossist samt Himmerlandskvæg. Dette forsøg strandede dog som følge af de generelle økonomiske vilkår på markedet i perioden, præget af høj inflation og økonomisk usikkerhed. Grossisten gjorde eksplicit opmærksom på, at økologisk oksekød typisk er blandt de første produkter, som forbrugere fravælger i økonomisk pressede tider, og der kunne derfor ikke etableres en aftale.

Et mindre samarbejde blev etableret med et lokalt hotel, Brolykke Hotel, hvor et halvt dyr blev afsat. Her bestod udfordringen primært i, at kødets smagsprofil og lave fedtindhold kunne opleves som udfordrende for gæster, særligt i forhold til forventninger om klassisk oksekød. Samtidig viste hotellet interesse i selv at producere kød og opbygge en egen fortælling. Erfaringen peger dog på et potentiale, hvis der kan etableres en stærk lokal narrativ ramme omkring produktet.

Et samarbejde med Cater Grønt, som er en af Skovsgaards samarbejdspartnere inden for regenerativ økologisk grøntsagsproduktion, gav anledning til forsøg med forædlede kødprodukter i form af pølser og hakkebøffer. Disse forsøg viste, at forædlingsomkostningerne oversteg den mulige indtjening, hvilket gjorde modellen økonomisk uholdbar.

I 2023 blev der taget kontakt til flere restauranter, som udtrykte interesse for et samarbejde, forudsat at der kunne leveres 200–300 kg fersk kød to til tre gange ugentligt. Disse volumen- og leveringskrav viste sig imidlertid at være urealistiske i forhold til vildgræsningsprojektets skala og driftsform, og samarbejderne blev derfor ikke realiseret.

Endelig blev der i 2023 indgået en aftale med en privat slagter i Køge, som aftog hele kødproduktionen i 2024. Aftalen blev imidlertid opsagt samme år som følge af logistiske udfordringer og manglende mulighed for at honorere et økologisk tillæg. Afslutningen på dette samarbejde tydeliggjorde vanskelighederne ved at afsætte et nicheprodukt, hvor en væsentlig del af værdien er knyttet til et brand og en fortælling snarere end til volumenproduktion.

I sommeren 2026 lanceres Skovsgaardpølsen, hvor kødet forarbejdes til grillpølser, spegepølser, snack-

”Samlet set udgør slagtning og afsætning af dyr fra vildgræsningsprojektet et komplekst driftsmæssigt og etisk anliggende, hvor hensynet til dyrevelfærd, human aflivning og økonomisk bæredygtighed skal afvejes og balanceres inden for de gældende lovgivningsmæssige og certificeringsmæssige rammer.”

pølser og hakket okse til salg i butikken på Naturdestination Skovsgaard, og samtidig eftersøges detailbutikker som vil kunne afsætte mindre nichevarer af høj kvalitet.

Samlet set har afsætningsforsøgene bidraget med væsentlige erfaringer med balancen mellem økonomi, logistik, arbejdsbelastning og formidling. De viser, at succesfuld afsætning af kød fra vildgræsningsprojekter forudsætter en nøje tilpasning til projektets skala samt klare forventningsafstemninger med aftagere.

Økonomiske og strategiske perspektiver for afsætning af kød fra vildgræsningsprojekter

De samlede erfaringer med afsætning af kød fra vildgræsningsprojektet på Skovsgaard peger på en række grundlæggende økonomiske og strategiske udfordringer, som er karakteristiske for naturbaserede, økologiske nicheproduktioner med lav intensitet og begrænset volumen. Erfaringerne tydeliggør, at traditionelle markeds- og afsætningslogikker, der er baseret på høj grad af volumen, standardisering og logistisk effektivitet, i begrænset omfang er forenelige med vildgræsningsbaseret produktion.

På et overordnet økonomisk niveau viser forsøgene, at direkte afsætning til private forbrugere eller lokale aftagere kan skabe høj værdi pr. enhed, men samtidig medfører betydelige transaktionsomkostninger i form af administration, koordinering, kommunikation og logistik. Disse omkostninger belaster i særlig grad mindre organisationer og projekter, hvor driften i forvejen er kendetegnet ved begrænsede personale-

ressourcer. Den samlede økonomiske bæredygtighed afhænger derfor ikke alene af salgsprisen på kødet, men i høj grad af forholdet mellem indtægt og det samlede ressourceforbrug knyttet til afsætningen.

Modeller med forædling af kødprodukter har tilsvarende vist sig vanskelige at realisere økonomisk. Selvom forarbejdning i princippet kan øge produktets merværdi, har erfaringerne vist, at de ekstra omkostninger til forarbejdning, certificering, emballage og distribution kan overstige merindtægten. Dette peger på, at værdiskabelsen i sådanne projekter i højere grad bør søges i strategiske partnerskaber og alternative indtægtsstrømme frem for i yderligere produktudvikling.

Forsøg med samarbejde med restauranter og grossister har endvidere synliggjort en strukturel mismatch mellem markedets forventninger og vildgræsningsprojektets produktionsvilkår. Krav om stabile leverancer, store ensartede mængder og hyppig levering er vanskelige at forene med en driftsform, hvor udtagningen af dyr sker sæsonvis og med stærkt fokus på dyrevelfærd, naturlig reproduktion og begrænset håndtering. Disse erfaringer understøtter behovet for at betragte kødproduktionen som et biprodukt af naturforvaltningen snarere end som et primært produktionsmål.

Strategisk peger erfaringerne således på nødvendigheden af at udvikle afsætningsmodeller, hvor kødproduktionen indgår som ét element i en bredere økonomisk helhed. Dette kan omfatte kobling til naturformidling, branding af naturforvaltning,

Part	Forsøg	Udfordringer	Succeskriterier
Skovsgaard Gårdbutik	Specialkød og skårne stykker solgt i gårdbutik	Pris og afsætning	
Privat salg	Der blev i efteråret 2022 forsøgt med salg af kvarte og halve udkårne dyr til private.	Administrativt tungt (korrespondance, spørgsmål, fakturering og leverings-specifikationer) Mange krav til udskæringer og levering Egen levering Udfordret af mængder og privat frysekapacitet	Folk er glade for produktet og historien. Fremadrettet skal folk selv afhente.
Smag på landskabet	I efteråret 2022 kontakt til projektet for derigennem at samarbejde med deres kødgrossist Tamaco Kød samt Himmerlandskvæg	Efteråret 2022 var præget af økonomisk krise og høj inflation og som grossisten meget klart sagde, så er økologisk oksekød det første sted som folk sparer og der kunne ikke laves en aftale.	
Brolykke Hotel	Et halvt dyr afsat til lokalt hotel	Smagsoplevelse kan udfordre gæster Magert kød Vil selv producere eget kød og fortælling	Hvis der kan skabes en lokal fortælling
Cater Grønt	Samarbejdspartner som producerer økologiske grøntsager efter regenerative principper på Skovsgaard og sælger special produkter. Forsøg på at afsætte kødet som pølser eller paddies (hakket burger bøffer)	Omkostningen ved at lave produktet overstiger fortjenesten.	
Restauranter	Der var i 2023 kontakt til flere restauranter som gerne ville indgå et samarbejde, hvis vi bare 2-3 gange om ugen ville levere 2-300 kg fersk kød	Mængde og omfanget af leverancer er ikke realistisk i vores setup	
Privat slagter	I 2023 blev der indgået en aftale med en lokal slagter i Køge som gerne ville aftage kød. Der blev solgt al kød i 2024 til slagteren.	Slagteren opsagde aftalen i 2024 pga. logistiske udfordringer og at der ikke kunne betales økologisk tillæg.	Forsøg på at sælge et brand og en etableret forretning.

certificeringsordninger og partnerskaber med virksomheder eller fonde, hvor værdien i højere grad knytter sig til dokumenterede natur- og biodiversitetseffekter end til selve kødets markedsværdi. I denne sammenhæng kan afsætning til større aktører med kapacitet til at håndtere logistik, såsom slagterier, fremstå som den mest driftsmæssigt robuste løsning, selvom den økonomiske margin pr. dyr er relativt lavere.

Samlet set viser erfaringerne fra Skovsgaard, at en langsigtet økonomisk bæredygtig strategi for vildgræsningsprojekter forudsætter en klar prioritering mellem driftsøkonomi og formidlingsmæssig ambition. Afsætning af kød kan bidrage positivt til driften, men kan ikke alene forventes at sikre projektets økonomiske grundlag. I stedet må kødproduktionen indgå i en integreret finansieringsmodel, hvor offentlige tilskud, private bidrag, partnerskaber og eventuel virksomhedsfinansiering tilsammen understøtter projektets naturforvaltningsmæssige målsætninger.

Perspektiver og analyser vedrørende afsætning af hestekød i vildgræsningsprojekter

Der har på nuværende tidspunkt ikke været gennemført udtag og afsætning af hestekød fra vildgræsningsprojektet på Skovsgaard. Ikke desto mindre arbejdes der målrettet med at forbedre et forsøg i 2026, idet afsætning af heste er en nødvendig forudsætning for langsigtet drift af reproducerende bestande i vildgræsningsbaserede naturforvaltningsprojekter.

Fra et drifts- og forvaltningsperspektiv adskiller heste sig ikke væsentligt fra øvrige store græssere i forhold til behovet for bestandsregulering. I reproducerende bestande vil der over tid opstå et overskud af dyr, som af hensyn til dyrevelfærd, arealernes bæreevne og økologiske målsætninger må reguleres gennem udtag. Manglende afsætningsmuligheder for heste udgør derfor en strukturel udfordring for vildgræsningsprojekter, idet alternativet ofte vil være kostbare eller etisk problematiske løsninger såsom livslang opstaldning, omplacering eller aflivning.

Hestekød er samtidig en anerkendt og efterspurgt ressource på både nationale og internationale markeder, særligt i dele af Europa, hvor hestekød indgår som en etableret del af fødevarekulturen. Fra et ressourceøkonomisk og bæredygtighedsmæssigt perspektiv vurderes det derfor som hensigtsmæssigt at anvende hestekød til konsum frem for at betragte udtag af heste som et rent forvaltningsmæssigt indgreb uden værdiskabelse. Dette er i overensstemmelse med principper om cirkulær ressourceudnyttelse, hvor alle output fra systemet søges anvendt.

Risici ved afsætning af hestekød i vildgræsningsprojekter

Markeds- og acceptrelaterede risici

En væsentlig risiko ved afsætning af hestekød er den begrænsede kulturelle accept på det danske fødevaremarked. Hestekød indtager i Danmark en marginal position i kosten og er ofte forbundet med emotionelle og kulturelle barrierer, hvilket kan hæmme efterspørgslen markant. Dette stiller høje krav til kommunikation, transparens og formidling af dyrenes ophav og dyrevelfærd. Manglende forbrugeraccept kan resultere i ustabile afsætningsvilkår og begrænsede salgsvolumener.

Regulatoriske og administrative risici

Slagtning og salg af heste kræver meget dokumentation om medicin, identitet og sporbarhed. Fejl i registreringen kan betyde, at hestene ikke må bruges til konsum. Det er en særlig udfordring i naturplejeprojekter, hvor dyrene håndteres og registreres mindre intensivt.

Logistiske og infrastrukturelle risici

Der er få slagterier, som må slagte heste, og de ligger ofte langt fra projekter som Skovsgaard. Det giver højere transportomkostninger og kan udfordre dyrevelfærden under transport. Samtidig kan det være svært at opnå gode priser, når der kun slagtes få heste ad gangen.

Økonomisk usikkerhed

Selvom hestekød potentielt kan have en relativt høj værdi pr. dyr, er de samlede økonomiske gevinster usikre grundet begrænset marked, høje faste omkostninger til slagtning og forarbejdning samt behov for specialiserede afsætningskanaler. Økonomien kan dermed blive sårbar over for selv mindre udsving i efterspørgsel eller omkostningsniveau.

Afsætning af hestekød er imidlertid forbundet med en række særlige barrierer sammenlignet med oksekød og lammekød. For det første er der i Danmark en begrænset tradition for konsum af hestekød, hvilket kan skabe forbrugermæssig modstand og stiller betydelige krav til formidling, transparens og fødevarerklæring. For det andet er der betydelige logistiske og administrative udfordringer forbundet med slagtning af heste, herunder krav til sporbarhed, medicinhistorik og adgang til slagterier med godkendelse til hesteslagtning.

Disse forhold medfører, at afsætning af hestekød i højere grad end andre kødtyper nødvendigvis må baseres på specialiserede aftagere, eksportmarkeder eller længere forædlingskæder. Samtidig kan værdien af hestekødet være relativt høj pr. individ, hvilket betyder, at selv begrænsede volumen kan bidrage væsentligt til projektets samlede økonomi, forudsat at logistik og afsætningskanaler er hensigtsmæssigt organiseret.

Et veltillægt forsøgsprojekt i 2026 vil kunne generere væsentlig viden om markedets betalingsvillighed, de faktiske omkostninger ved slagtning og transport samt behovet for kommunikation og accept hos forbrugere og samarbejdspartnere.

Samlet set vurderes udvikling af afsætningsmuligheder for hestekød som en nødvendig forudsætning for at sikre den langsigtede økonomiske og driftsmæssige bæredygtighed i reproducerende vildgræsningsprojekter. Samtidig rummer området potentiale for at bidrage til en bredere diskussion om fødevarerproduktion fra naturbaserede systemer, hvor hensynet til dyrevelfærd, biodiversitet og ressourceeffektivitet integreres i én samlet forvaltningspraksis.

Potentialer ved afsætning af hestekød i vildgræsningsprojekter

Driftsmæssig nødvendighed og forvaltningsmæssig legitimitet

Afsætning af heste udgør et centralt potentiale, idet det muliggør en ansvarlig og helhedsorienteret regulering af reproducerende bestande. Muligheden for at udtage og afsætte overskudsdyr er afgørende for at sikre arealernes bæreevne, dyrenes trivsel og opretholdelsen af de ønskede natur- og biodiversitetseffekter. Afsætning til konsum kan dermed bidrage til at styrke projektets forvaltningsmæssige legitimitet.

Økonomisk bidrag med lav volumen

Selvom antallet af heste, der årligt kan udtages, forventes at være relativt begrænset, kan værdien pr. individ være betydelig. Dette indebærer et potentiale for, at selv små slagtetotal kan bidrage positivt til projektets samlede økonomi, særligt hvis afsætningen sker gennem specialiserede eller internationale markeder, hvor efterspørgslen efter hestekød er mere etableret.

Strategisk differentiering og vidensopbygning

Et veltillægt forsøg med afsætning af hestekød vil kunne generere værdifuld viden om marked, drift, omkostningsstruktur og kommunikation. Samtidig kan erfaringerne understøtte udviklingen af generelle retningslinjer for håndtering og afsætning af heste i lignende naturprojekter.

Samlet vurdering

Samlet set indebærer afsætning af hestekød i vildgræsningsprojekter både betydelige risici og væsentlige potentialer. Hvor risiciene primært relaterer sig til marked, regulering og logistik, knytter potentialerne sig til langsigtet driftsmæssig bæredygtighed, ressourceudnyttelse og strategisk udvikling. En forsigtig, forsøgsbaseret tilgang med klare succeskriterier vurderes derfor som en hensigtsmæssig metode til at afdække, i hvilken grad potentialerne kan realiseres, samtidig med at risiciene håndteres systematisk.

Ressourceforbrug ved forvaltning af vildgræsningssystemer

Helårsgræsning fremhæves ofte som en driftsform, der er billigere, mere enkel og mindre arbejdskrævende end traditionelt dyrehold. Denne opfattelse beror primært på, at der ikke indgår foderproduktion, vinterfodring eller drift af større staldanlæg. I praksis udfordrer forvaltningen af helårsgræssende dyr imidlertid en række grundlæggende antagelser om ressourceforbrug i husdyrhold.

Vildgræsningsbaserede systemer adskiller sig markant fra konventionelt dyrehold ved, at dyrene færdes frit på store, heterogene arealer og indgår i en naturlig flokdynamik. Dette medfører en høj grad af uforudsigelighed i både adfærd og rumlig fordeling.

Opgaver som lokalisering og vurdering af dyr, eksempelvis ved kælvning, kan være betydeligt mere ressourcekrævende end i et opstaldet system. At lokalisere en nyfødt kalv i høj vegetation på et areal på op mod 275 ha illustrerer tydeligt disse driftsmæssige udfordringer.

Ressourceforbruget i vildgræsningssystemer skal derfor ikke primært vurderes ud fra fraværet af traditionelle omkostninger til foder og stald, men snarere som en omfordeling af indsatsen. I stedet for ressource-

forbrug knyttet til foderproduktion og opstaldning forskydes indsatsen mod øget tidsforbrug til dagligt tilsyn, observation og håndtering af dyr, der indgår i frie og selvorganiserede flokke.

De seneste fem års erfaringer med vildgræsning på Skovsgaard er i de efterfølgende tabeller sammenfattet i form af opgørelser over tidsforbrug samt økonomiske udgifter til eksterne samarbejdspartnere, der har bidraget til at sikre projektets drift og stabilitet.

Opgørelserne er struktureret efter følgende hovedkategorier:

- Tilsyn og håndtering
- Ekstraordinære opgaver relateret til håndtering af syge eller tilskadekomne dyr
- Administrative opgaver
- Drift og vedligehold af infrastruktur

Det skal bemærkes, at den overordnede strategiske planlægning, koordination, kommunikation og projektledelse ikke er indregnet i disse opgørelser. Det faktiske samlede ressourceforbrug knyttet til drift og udvikling af vildgræsningsprojektet må således vurderes at være højere end det, der umiddelbart fremgår af de efterfølgende tal.

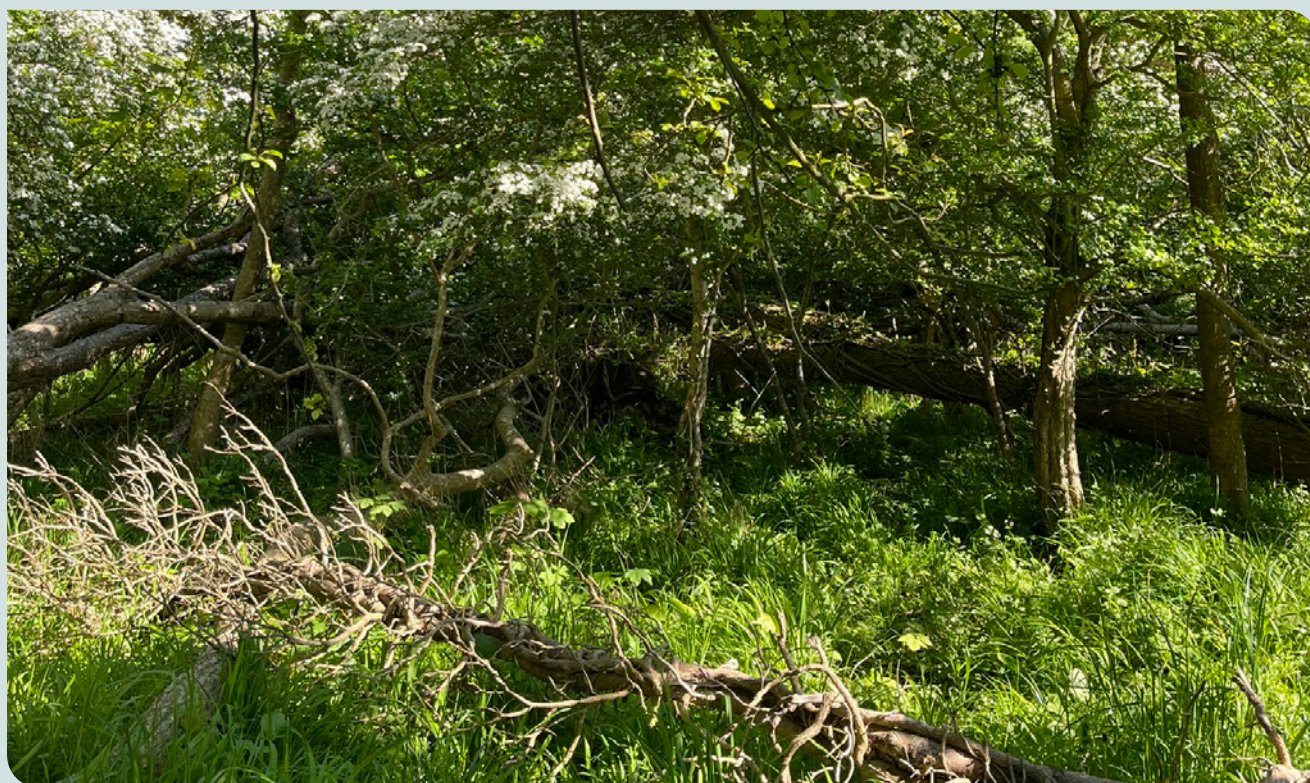
”Ressourceforbruget i vildgræsningssystemer skal derfor ikke primært vurderes ud fra fraværet af traditionelle omkostninger til foder og stald, men snarere som en omfordeling af indsatsen.”

Tilsyn og håndtering	Timeforbrug på årsbasis	Beskrivelse og eksterne midler
Dagligt tilsyn (2 timer per dag)	730	
Løbende øremærkning kalve	40	20 kalve per år. 2 timer dyr, 1/3 kan ikke fanges
Indfangning af kvægflokke	144	3 gange om året indfanges dyrene i 2 flokke. 3 mand i 8 timer per flok
Indfangning af heste årligt (chipning)	116	Opsætning 74 timer i 2024. 6 personer i 7 timer
Chipning af heste med skud (forsøg 2025)	10	8.000 kr. til dyrlæge og udstyr
Udtag og indfangning til slagtning (tyre)	36	3 mand af 6 timer 2 gange
Udtag og indfangning til slagtning (gamle køer)	16	ca. 4 per år. Per indfangning 2 x 2 timer
I alt	1.092	8.000 kr.

Ekstra opgaver med håndtering og syge dyr	Timeforbrug på årsbasis	Beskrivelse og eksterne midler
Ekstra tilsyn ved syge dyr (3. time)	60	ca. 5 per år, 12 timer per dyr
Syge dyr (håndtering)	50	5 per år, typisk 2 mand, 5 timer per dyr
Behandling af dyr (eks. lus)	10	2 behandlinger med 3 ugers mellemrum (2023 og 2024)
Kælvningsproblematikker	15	ca. 1 ungdyr per år. Ekstra tjek og håndtering
Klovbeskæring	5	Beskæring 2 gange på 4 år. Gns. 2 timer per dyr.
Drægtighedsundersøgelse	5	1 gang på 5 år
Dyrlægetilsyn kvartalsvis		Ca. 5000 kr./gang
Dyrlægetilsyn (medarbejdertimer)	15	3 timer per gang/3 personer
I alt	145	20.000 kr.

Administration	Timeforbrug på årsbasis	Beskrivelse og eksterne midler
Administration i CHR, Webdyr, Daka,	50	Plus 2 årlige fulde besætningstjek
Daglig logføring	95	15 min/dag
Græsningsstøtte (konsulent)		16.000 2025
Græsningsstøtte (Ejer)	15	
Græsningsstøtte (egenkontrol 2024 fotodokumentation)	150	
Fødearestyrelse velfærdskontrol (medarbejder)	8	2024
Årligt økologikontrol inkl. opfølgning	10	Årligt tilsyn plus opdatering
Administration (nabo-henvendelser, regninger mv)	600	
erfa grupper, myndigheder osv. på besøg	110	1 hver måned gns. 3x3 timer
I alt	1.038	16.000 kr.

Drift og infrastruktur	Timeforbrug på årsbasis	Beskrivelse og eksterne midler
Årlig slåning af hegn	225	2 gange om året på deltrækninger, 3 uger per omgang
Ekstra arbejde om hegn/reparationer	120	
Midlertidige hegn til indfangninger og opsætning af fangefolde	25	
Drift af forsknings fraegninger samt forskningsservice	180	service 15 timer om måneden, maskiner og fraegninger der repareres
Oprensning af vandløb og udløb	3	entreprenører 7-10.000 kr
Slusearbejde	50	2025 nye kontraktlapper 75.000
Vejvedligehold	25	2 gange årligt - høvling 3 timer per gang
Broer og gangbro vedligehold	15	
Sti vedligehold	50	i sommerhalvåret 1 gang om måned (5 timer)
Vedligehold af skilte og reparationer	10	
Dige gennemgang og reparationer	180	
Fjernelse af væltede træer	100	
Beskæring af læhegn omkring hegn	80	før 2025, 2 uger om året. Fra 2025 frem entreprenør, 8.000 kr.
Maskinvedligehold	240	
Bekæmpelse af flyvehavre	100	2025 ekstrem 100 timer (forventet 0 2026)
Slåning af brammoder mod nabo	10	
I alt	1.413	

Samlet ressourceforbrug og driftsmæssig vurdering

En samlet opgørelse over driften af vildgræsningsprojektet på Skovsgaard viser, at den gennemsnitlige arbejdsindsats har udgjort ca. 3.638 arbejdstimer årligt. Dette svarer til omtrent 1,9 fuldtidsårsværk, eksklusive øvrige opgaver såsom mødeaktivitet, strategisk planlægning, kommunikation og projektudvikling.

Den praktiske gennemførelse af driften er aktuelt fordelt mellem fire medarbejdere. Denne organisering er valgt med henblik på at sikre løbende tilstedeværelse og daglig dækning, adgang til en bred vifte af faglige kompetencer samt fleksibilitet i forhold til variationer i arbejdsbelastning over året. Dyrene og arealerne tilses alle årets dage, hvilket indebærer et konstant ressourceforbrug uafhængigt af sæson, og til tider oftere flere ressourcer i vinterhalvåret.

Arbejdspresset er fordelt ujævnt over året, med markante spidsbelastningsperioder i foråret, hvor der foregår kælvninger og folinger, samtidig med at hegn kræver særlig opmærksomhed og vedligeholdelse. I efterårs- og vinterperioden opstår der tilsvarende et øget ressourceforbrug i forbindelse med vintervej, stormskader, væltede træer og beskadiget infrastruktur, som kræver løbende afhjælpning for at opretholde driftssikkerhed og dyrevelfærd.

Ud over det interne tidsforbrug anvendes der årligt mellem ca. 44.000 og 125.000 kr. på eksterne samarbejdspartnere, herunder landbrugskonsulenter og øvrige fagpersoner, som bidrager til rådgivning og specialiserede opgaver i relation til drift og arealforvaltning. Denne udgift forventes over tid at blive betydeligt mindre.

For at gøre tallene mere konkrete i et hverdagsperspektiv, har SEGES leveret nedenstående analyse ud fra driftsdata fra Skovsgaard Vildgræsning.

Ved at bruge samme metode vil man kunne omregne udgifter og indtægter pr. ha og dermed kunne sammenligne med andre bedrifter.

Den overordnede økonomi pr. hektar for naturpleje på bedriften kan illustreres ved en forenklet model baseret på en række centrale antagelser.

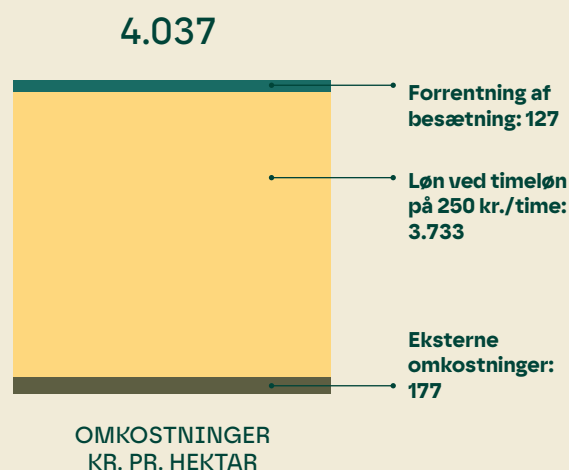
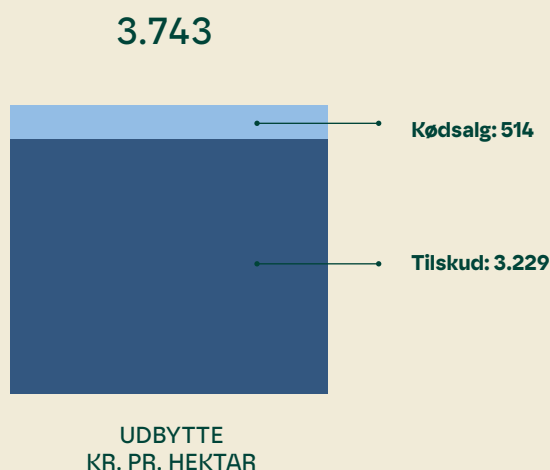
Beregningerne tager udgangspunkt i det estimerede tidsforbrug fra foregående afsnit, som er omregnet til en lønomkostning på 250 kr. pr. time. Dette niveau er fastsat med reference til Danmarks Statistiks opgørelser over timeløn for ansatte uden ledelsesansvar i Region Syddanmark i 2024.

Indtægtssiden omfatter primært salg af kød, der er forudsat til 15 solgte dyr med en gennemsnitlig pris på 8.500 kr. pr. stk. Hertil kommer et eksternt ressourceforbrug opgjort til 44.000 kr. Forrentningen af besætningskapitalen er beregnet på baggrund af en besætning bestående af 30 moderdyr og 30 opdrætsdyr og baseret på estimerede statuspriser ved udgangen af 2025.

Der er ikke indregnet kapitalbinding i driftsinventar såsom maskiner, hegn og fangfolde, ligesom der heller ikke er beregnet en forrentning af jordværdien, da jorden ejes af en fond. Forskellen mellem de samlede indtægter og omkostninger kan derfor tolkes

Udbytte og omkostninger pr. hektar naturpleje

som det beløb, der er til rådighed til aflønning af jord og øvrigt inventar, hvor jordværdien antages at udgøre den væsentligste post.

Resultatet viser imidlertid et underskud på -294 kr. pr. hektar til aflønning af jord og inventar. Dette indebærer, at der ikke er økonomisk grundlag for at forrente jorden.

Et underskud før forrentning af jorden betyder at der er brug for at justere på enten, indtægter eller omkostninger for at skabe balance i økonomien. Da arbejde er den væsentligste omkostning og tilskud den største del af indtægterne er det disse poster som er åbenlyse for mulige justeringer. Dette minder i vidt omfang om traditionel stordriftsøkonomi, hvor der analyseres på hvor store arealer der kan passes med den arbejdskraft som er til rådighed. Hvis det ikke er muligt at reducere i det aktuelle tidsforbrug på et naturareal på 275 hektar, vil det være nødvendigt at se på muligheder for at øge arealet eller finde alternative indtægtskilder.

Analysen understreger samtidig, at resultatet er særdeles følsomt over for det opgjorte tidsforbrug og den timeløn der anvendes i beregningen. Naturpleje indebærer en bred vifte af arbejdsopgaver, og det samlede tidsforbrug er betydeligt. Der foreligger ikke oplysninger om eventuelle supplerende indtægter knyttet til disse aktiviteter, hvilket kan påvirke det samlede økonomiske billede.

Fordelingen af tidsforbruget viser, at drift og vedligehold af infrastruktur udgør den største andel. Tilsyn og håndtering af dyr repræsenterer ligeledes en væsentlig tidsmæssig indsats, mens administrative opgaver optager næsten tilsvarende mange timer.

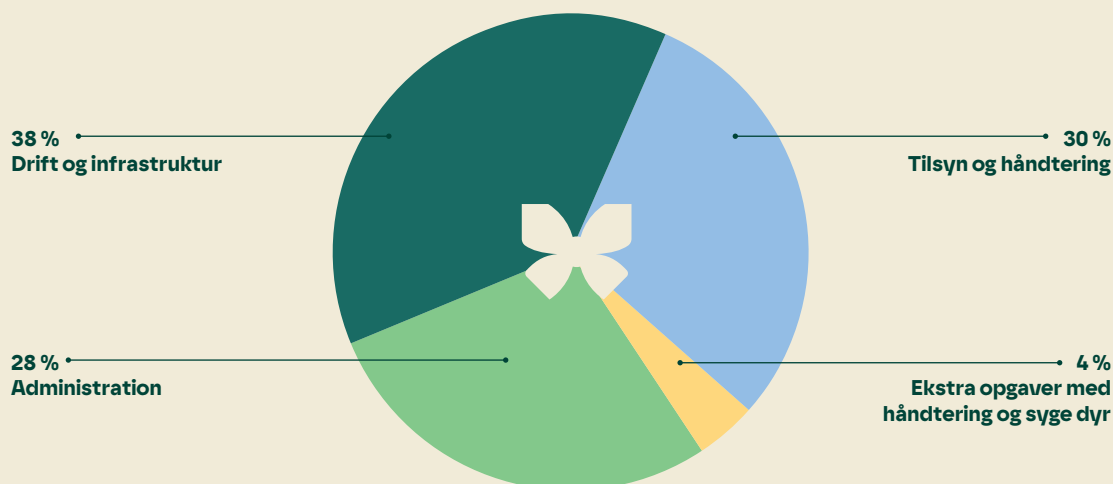
Samlet set peger dette på, at vildgræsning er arbejdskrævende og administrativt omfattende, hvilket har stor betydning for den samlede økonomi. Det aktuelle tidsforbrug på Skovsgaard overstiger i væsentlig grad tidsforbruget opgjort driftsgrensanalyserne fra SEGES, hvor arbejdsomkostningen pr. hektar i systemer uden opstaldning har været under 2.000 kr. pr. hektar.

Konklusion

Samlet set dokumenterer denne opgørelse, at vildgræsningssystemet på Skovsgaard indebærer et betydeligt og kontinuerligt ressourceforbrug, som i omfang og kompleksitet adskiller sig væsentligt fra traditionelle driftsformer. Selvom helårsgræsning reducerer behovet for foderproduktion og opstaldning, medfører den samtidig en substantiel indsats knyttet til dagligt tilsyn, håndtering af dyr i fri flokodynamik samt vedligeholdelse af omfattende infrastruktur.

Resultaterne understreger, at helårs vildgræsning ikke kan betragtes som en lavindsatsdriftsform, men snarere som en driftsmodel, hvor ressourceforbruget forskydes fra teknisk og intensiv produktion til løbende overvågning, tilstedeværelse og adaptiv forvaltning. Forvaltning af store, sammenhængende græsningsarealer med reproducerende bestande kræver således både betydelige personaleressourcer og høj faglighed for at sikre dyrevelfærd, driftsstabilitet og opfyldelse af natur- og biodiversitetsmæssige målsætninger.

Fordeling af tidsforbrug på naturplejeopgaver

Perspektivering af økonomien i vildgræsning

Den forenkede opgørelse af økonomien pr. hektar med naturpleje på bedriften giver et illustrativt, men samtidig begrænset billede af de økonomiske vilkår for vildgræsningsbaseret drift. Opgørelsen hviler på en række nødvendige grundantagelser, som tilsammen tydeliggør både potentialer og strukturelle udfordringer ved denne driftsform.

For det første viser beregningen, at resultatet efter aflønning af arbejdskraft og eksterne omkostninger er relativt beskedent. Et underskud på 294 kr. pr. hektar til aflønning af jord og øvrig kapital indikerer, at den økonomiske bæreevne i systemet er fraværende, når naturpleje alene betragtes ud fra en snæver bedriftsøkonomisk logik. Dette perspektiverer tydeligt, at naturpleje med vildgræsning vanskeligt kan konkurrere med alternative arealanvendelser, hvis økonomien alene skal hvile på driftsindtægter og støtteordninger.

Samtidig fremgår det, at resultatet er særdeles følsomt over for forudsætninger om timeløn. Den anvendte lønsats på 250 kr. pr. time er baseret på regionale gennemsnitsdata for timelønnede uden ledelsesansvar, men i praksis vil en betydelig del af arbejdet kræve specialiserede kompetencer inden for dyrevelfærd, naturforvaltning, administration og beredskab. Hvis timeprisen justeres til et mere fagligt betinget niveau, vil resultatet pr. hektar forringes yderligere. Dette understreger, at arbejdskraft udgør en afgørende omkostningsdriver i vildgræsnings-systemer.

En anden væsentlig pointe er, at opgørelsen ikke indregner bundet kapital i hegn, fangfolde, maskiner og øvrigt inventar, ligesom jordens værdi og alternativomkostning ikke er medtaget. Den beregnede forskel mellem omsætning og omkostninger skal derfor snarere fortolkes som et residual, der i teorien skal dække både forrentning og værdiforringelse af kapital samt arealets alternativværdi. Set i dette lys fremstår resultatet som utilstrækkeligt til at sikre langsigtet økonomisk bæredygtighed uden ekstern finansiering eller kompenserende støtteordninger.

Tidsfordelingen mellem aktiviteter bidrager yderligere til perspektivering af økonomien. Figuren viser, at tilsyn og håndtering af dyr udgør den største enkeltpost, hvilket er forventeligt i et system baseret på helårsgræsning og fri flokdyamik. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at administration næsten matcher dette tidsforbrug. Dette peger på, at vildgræsningsbaseret naturpleje er forbundet med betydelige indirekte omkostninger i form af dokumentation, planlægning, koordination og myndighedsrelaterede opgaver. Administrationen udgør således ikke en marginal aktivitet, men en strukturel del af driften, som bør indregnes eksplicit i økonomiske vurderinger.

Endelig fremhæver analyseperspektivet, at den præsenterede økonomi ikke indfanger den fulde værdi, som naturforvaltning med vildgræsning skaber. Effekter i form af biodiversitetsforbedringer, kulstoflagring, hydrologiske gevinster, landskabelige værdier og rekreative muligheder er ikke monetariseret i opgørelsen. Den lave økonomiske margin pr. hektar kan derfor tolkes som et udtryk for, at systemet leverer en række samfundsgoder, som i dag kun i begrænset omfang honoreres via markedet eller eksisterende støtteordninger.

Samlet perspektiv

Samlet set viser analysen, at den bedriftsøkonomiske rentabilitet ved vildgræsningsbaseret naturforvaltning er begrænset, når omkostninger til arbejdskraft og drift indregnes realistisk. Økonomien er sårbar over for ændringer i lønniveau, arbejdsomfang og afsætningsvilkår og kan ikke forventes at sikre en rimelig aflønning af hverken jord eller kapital. Dette understøtter behovet for supplerende finansieringsmekanismer, herunder målrettede støtteordninger, ekstern finansiering eller betaling for økosystemtjenester, hvis vildgræsningssystemer skal udbredes og forvaltes langsigtet og professionelt.